

Toimittaja Aino Mustonen:

Viime vuonna Suomessa kuoli lähes 60 000 ihmistä. Kuolema koskettaa päivittäin hyvin läheltä tuhansia ihmisiä. Tästä huolimatta se ei lähtökohtaisesti juurikaan näy arkitodellisuudessamme, eikä sen herättämistä tunteista liioin keskustella, ainakaan julkisesti. Kuoleman ajatteleva ja siitä keskusteleminen tuntuu ainakin itsestäni ahdistavalta. Aihe on helpompi siirtää sivuun, jos se ei satu itseä akuutisti koskettamaan. Minä olen Aino Mustonen ja keskustelen tänään etäyhteyden välityksellä kuolemasuhteesta Tampereen yliopiston terveystieteiden dosentin, yliopistonlehtorin ja surututkijan, Anna Liisa Ahon kanssa. Hyvää iltapäivää.

Haastateltava Anna Liisa Aho:

Hyvää iltapäivää.

Aino:

Anna Liisa, jos sun pitäis kuvailla sun henkilökohtasta suhdetta kuolemaan yhdellä sanalla, niin minkä sanan valitsisit?

Anna Liisa:

Väistämätön.

Aino:

Joo, se on hyvä. Öm, no mä tos alussa puhuin siitä, että kuoleman ajattelemista ja siitä puhumista tekee mieli vältellä. Niin tunnistatko sä tällasen ilmiön?

Anna Liisa:

Joo kyllä, tunnistan. Tota, suomalaisessa surukulttuurissa ja kuolemakulttuurissa se on hyvin tyypillistä, ja tota, mutta siihen vaikuttaa aika pitkälti se, että kenen kanssa siitä kuolemasta puhutaan. Et jos on ihminen, joka on aika hiljattain menettänyt oman läheisensä, rakkaan läheisensä, tai lapsensa, niin kyllä heillä on kyky hyvinkin avoimesti puhua kuolemasta ja siihen liittyvistä asioista. Sit on taas on eri asia että saako he vastakaikua sitten muista läheisistä ihmisistä tälle keskustelulle. Et siitä syystä ihmiset kokee usein, että erityisesti vertaistukiryhmissä he voi puhuu kuolemasta tosi vapaasti ja avoimesti. Meillä kuolemasta puhuminen on muttunut aika paljon sen jälkeen kun on kaupunkilaistuttu. Eli voi sanoo et tuolta 50-60-luvulta on alkanu sellasta siirtymää tulee, että ennen kuolemasta puhuttiin Suomessaki todella avoimesti, koska ollaan koettu sotia, ja sotien myötä menetetty paljon rakkaita läheisiä ihmisiä. Lapsikuolleisuus on ollu paljon yleisempää ku tänä päivänä, ja niin edelleen.

Aino:

No, jos tarkastellaan just suomalaisen kuolemasuhteen kehitystä vaikkapa viimesen sada vuoden ajalta, niin yks tälläseen ehkä jonkin tasoseen vieraantumiseen vaikuttanut asia on juuriki kuoleman ja kuoleamisen siirtyminen perhe- ja kyläyhteisöistä pääosin laitoksiin ja sairaaloihin. Niin millanen tän niin kutsutun laitostumisen kehityskulku on ollu, tai sä tos jo vähän mainitsitki että millon sitä on tapahtunu, mut millanen se on ollu?

Anna Liisa:

Joo, kyllä, elikkä samaan aikaan ku ollaan siirrytty kaupunkeihin ja on alkanu tulla erilaisia hoitolaitoksia ja vanhainkoteja enenevissä määrin, et kyllähän meillä aikasemminki oli kunnalliskoti-nimellä oleva vanhustenhoitolaitos ja tän tyyppistä. Mut se mentaliteetti oli aiemmin

niin että kuolevat ihmiset, läheiset ihmiset ja sairaat ihmiset hoidettiin pitkälti kotona ja siinä perhepiirissä. Ja sitte kun laitostuminen alko niin sitte siirtyi laitoksia ja meille alko muodostua erilaisia sairaalaorganisaatioita ja laitoksia myös, mitkä on tänä päivänäkin – niitä on lukuisasti, erilaisia hoivakoteja ja vanhainkoteja. Mut se täytyy sanoa, että tänä päivänä kuolemaan liittyy myös se, että ollaan palaamassa vähän takasin päin, eli kotisaattohoito esimerkiksi on tullut hyvinkin takasin, verrattuna, jos ajatellaan, tohon 60-70-80-lukuun, et mennään takasin siihen, et läheisiä rakkaita ihmisiä hoidettais enemmän siellä kotona. Varsinki kuolevia lapsia.

Aino:

Joo, kiinnostavaa. No, mitä vaikutuksia sillä on sit ollu itse tähän terveydenhuoltoalaan, että tän laitostumisen myötä sen rooli on tavallaan korostunu kuoleman käsittelemisessä?

Anna Liisa:

No terveydenhuoltoalaan sinänsä, että meillä tota noin niin on Suomessa muutama ihan saattohoitoon erikoistunut laitos olemassa, mutta että tietysti saattohoidossa olevia potilaita hoidetaan paljon, paljon muuallakin ku saattohoitokodeissa. Mut se tarkoittaa terveydenhuoltohenkilöstölle sitä, että meillä alkaa olla tällä hetkellä paljonkin jo Suomessa sairaanhoitajia ja hoitajia, jotka on erikoistunu nimenomaan tähän palliatiiviseen hoitoon, tai saattohoitoon. Ja saaneet siihen liittyvän erityiskoulutuksen. Eli toimivat kuolleitten ihmisten kanssa ja tota noin myös heidän läheisten kanssa tiiviissä yhteistyössä.

Aino:

Joo, hyvä. No sitte, vaikka kuolema ei olis lähtökohtasesti läsnä just omassa arjessa, niin joku joutuu kuitenkin käsittelemään sitä jossain kohtaa elämäänsä, luonnollisesti. Ja kuoleman läheisyydessä voi tuntua myös todella yksinäiseltä, ja sen herättämistä tunteista ja peloista voi olla hyvinkin vaikeeta puhua, niin osaaksä sanoa että miks siitä puhuminen tuntuu niin vaikeelta?

Anna Liisa:

No me ollaan tehty jonkin verran tutkimusta, ihan kuolevien potilaiden näkökulmasta sitä, ja sit läheisten näkökulmasta. Ja tota, sellanen niinku yleinen ajatus on, että se kuolema aiheuttaa erilaisia pelkotiiloja. Myös sille kuolevalle ihmiselle, mutta myös niille läheisille – molemmille. Ja tota, tyypillinen pelko kuolemaan liittyen tietysti on se, että onko kuolema kivulias ja joutuuko siinä kärsimään. Ihmisethän ei oo voinu kokea sitä asiaa aikasemmin. Ku yleensä ihmisen selviytymismekanismeja auttaa jos on koettu vastaavanlainen kriisi tai muu aikasemmin. Niin silloin opitaan käyttää uudessa tilanteessa tai samanlaisessa tilanteessa niitä samoja selviytymismekanismeja. Mut kuolemaa ei voi kokee toista kertaa, ei voi olla kahta kertaa kuoleva potilas, vaan se kuolema on ainutkertanen. Ja se kaikki tuntematon tietysti pelottaa myös. Sitte kuolevia potilaita pelottaa myös se – tai kuolevaa ihmistä pelottaa se, että kuinka läheiset sitte selviytyy hänen kuolemansa jälkeen. Et jos on merkittävästä ihmisestä, merkittävän roolin omaavasta ihmisestä kysymys – isästä, äidistä, perheen elättäjistä, rahan tuojasta, tai muusta vastaavasta, niin se huoli niistä, niistä läheisistä on suuri. Läheisten näkökulmasta aika pitkälti saman tyyllisistä asioista on kysymys ja samankaltasista asioista. Pelätään sitä, että heidän rakas läheinen joutuu kuolemaan kivulla, kivun kanssa, ja tota heille on tulossa tuntematon arki ja tuntematon elämä sen jälkeen, kun yks rakas ihminen, läheinen, menetetty on lopullisesti pois siitä heidän arjestaan. Et nämä nyt ainaki.

Aino:

Joo. Niinpä. No sitte, myös yhteisöllisyys kuoleman ympärillä on ehkä muuttunut jonkin verran sen siirryttyä pois arjesta, just tän laitostumisen myötä. Ja toisaalta ehkä monet tällasista perinteisistä yhteisöllisyyden muodoista on vähentyny, mutta toisaalta esimerkiksi sosiaalinen media on tarjonnu uusia tapoja käsitellä kuolemaa yhteisöllisesti. Niin, kuinka yhteisöllinen asia kuolema nykyään on ja osaaksä sanoa et puhutaanko siitä enemmän vai vähemmän kuin aikaisemmin?

Anna Liisa:

Joo, juuri noin kun kuvasit, että, että tota, meillä on tietyllä tavalla, meillä on tänä päivänä suurin osa hautajaisista on hyvinkin hiljasia hautajaisia, että vaan ihan lähimmät ihmiset on mukana saattamassa rakasta ihmistä viimeselle matkalle. Että semmoset ennenvanhaset – jos näin voi sanoa – niin suurhautajaiset on melko harvinaisia. Ehkä sit joitain alueita, joissa vielä hyvinki keskeisesti on vallalla se, että jos läheinen kuolee siitä yhteisöstä tai kylästä, niin kaikki ihmiset tulevat saattamaan ainakin kirkkoon. Ja se, että onhan meillä paljon tällasia esimerkkejä, et yhteisöllinen suruhan tuli oikeistas maailmalle Dianan kuoleman jälkeen, kun alettiin viemään kynttilöitä ja surtiin yhdessä jotain idolia tai ihmistä, jota ihannoitiin. Mutta että täällä Suomessa samankaltasia tällasia yhteisöllisen surun piirteitä me ollaan nähty Konginkankaan onnettomuudessa ja myös kouluampumisten yhteydessä ja kyllä ihan yksittäistenkin nuorten kuolemissa, jos on tullu kolarikuolemia tai muita, niin kokoonnutaan tai ainakin viedään kynttilöitä onnettomuuspaikalle ja tapaturmapaikalle ja sillä tavalla kokoonnutaan yhtään, vaikka ei niinku henkilökohtasesti oltaiskaan tunnettu tätä henkilöä joka on kuollut. Ja somemaailma on ihan oma maailmansa, et meillä on tänä päivänä siellä somessa, niin lukuisia, lukuisia määriä erilaisia sururyhmiä, ryhmiä, missä on, missä puhutaan kuolemasta, esimerkiksi löytyy Facebookista, missä pystyttäis avoimemmin puhuu näistä asioista. Ja sururyhmät erityisesti, niin on olemassa avoimia ryhmiä, joihin kuka tahansa voi käydä liittymässä ja kertoo oman läheisensä menetyksestä. Mut sitte on olemassa tällasii suljettuja ryhmiä, joissa on moderaattorit, jotka sitte johtaa tai jollakin lailla koordinoi sitä keskustelua. Virtuaalihautausmaat on paljon lisääntynyt, eli niihin voidaan käydä jättämässä muistomerkki, ja erilaisia valokuvia. Erilaisia rippisivustoja, muita tän tyyppisiä. Et se on sitä meiän surun yhteisöllisyyttä, mikä näkyy tuolla somemaailmassa erityisesti. Mä itte oon kuitenkin hyvin ilonen siitä, että pyhäinpäivänä, isäin, äitienpäivänä, jouluna ja tällasina merkkipäivinä, niin kuitenkin hautausmailla näkyy aivan ihanat kynttilämeret merkinä siitä, että kuinka ihmiset traditioonallisesti käy kuitenkin muistamassa perinteisellä tavalla sytyttämässä kynttilöitä, viemässä kukkia myös sinne hautausmaille.

Aino:

Joo, totta. Eli, kuolemasuhde varmaankin riippuu siis monista asioista ja siitä että mistä näkökulmasta sitä tarkastelee. Öm, Anna Liisa Aho, mitä huonoo siinä on, jos ihminen on vieraantunu kuolemasta, tai miksi kuoleman ja vaikkapa oman kuolevaisuuden tiedostaminen vois olla hyvä asia?

Anna Liisa:

No, ihan siitä syystä, että osattais nauttia tästä elämästä. Että mä joskus oon pohtinu, että tällä elämällä on jollakin lailla niinku väärä käsite, jota käytetään. Että sen jälkeen ku ihminen syntyy, niin tota, toinen ääripää on sit kuolema. Ja tää välillä oleva aikajana, niin me kutsutaan sitä elämäks, mutta toisaalta se vois olla myös kuolevaisuutta. Eli kukaan ei määrittele eikä välttämättä

tiedä, eikä tiedäkään setukäteen sitä, että koska on sit se kuolinhetki. Ja se aika voi olla lyhyt, se voi olla muutama kuukausi syntymän jälkeen tai muutama vuosi syntymän jälkeen, ja sit joku elää pitempään, sinne yli satavuotiaaksi. Ja se jo antaa semmosen nurinkurisen näkökannan siihen, et sitä elämää voi jatkua loputtomiin, vaikka me jokainen ollaan kuolevaisia, se on jokaiselle väistämätön asia, mikä tulee eteen. Ja joskus on sanonutkin, ja sanon edelleenkin, niin että ihan pitäs, niinku lapsia ottaa pienestä lähtien mukaan, kaikkiin kuolemaan liittyviin rituaaleihin ja tapahtumiin, ihaniin hautajaisiin, sinne saattokotiin hyvästeleen omia rakkaita läheisiä ja isovanhempia. Ja kouluunkin esimerkiksi, yhteiskuntaopin rinnalle hautaustestamentin, et mitä se tarkoittaa ja mitä siinä ihminen päättää. Ihan samalla lailla kun meillä opetetaan tekee veroilmoitusta, niin samalla lailla voidaan myös omatahtoo ja hautaustestamenttia ja kuolemaan liittyviä, semmosia lakisäätteisiä pakollisia asioita opettaa jokaiselle ihmiselle tässä yhteiskunnassa jo ihan lapsesta lähtien.

Aino:

Joo, niinpä. No, mun seuraava kysymys oiski ollu, että kuka saa puhua kuolemasta ja kenelle kuolemasta saa puhua, mutta tossa tuliki jo aika hyvin sitä, että ilmeisesti kaikille pitäis enemmän puhua, vai?

Anna Liisa:

Joo. Kuolemasta pitää puhua ja mahdollistaa se kaikille. Ja avoimesti, niin että, meillä on menossa siihen suuntaan, että jos on esimerkiksi koulusta kuollu oppilas, niin opettajat järjestää siellä hiljasta hetkee ja antaa mahdollisuuden lapsille käydä keskustelemassa kriisiapuna jonkun aikuisen kanssa näistä asioista. Ni kuolemasta pitää puhua ja kuolemasta täytyy uskaltaa puhua, jotta siitä ei tuu sellanen mörkö, jota pelätään. Ja silloin jää se sellanen elämästä nauttiminen ja jokasesta hetkestä nauttiminen syrjään. Et ku me ollaan tutkittu näitä, että miten niinku kuoleman kokeminen on muuttanut läheisten elämää, ni aina väistämättä tulee se että arvomaailma on menny uudestaan, ja terveys on saanu suuremman arvon, raha on menettäny merkityksensä ja ystävyyssuhteet ja justiin tällaset tärkeet elämänsuhteet on korostunu. Et on alettu ymmärtää, että elämä on tässä ja nyt eikä sitten vasta huomenna, tai vuoden päästä tai sitten, kun jään eläkkeelle. Vaan nyt täytyy elää, koska me ei kukaan tiedetä, koska se kuolema tulee.

Aino:

Niimpä, joo. Öm, no voiko kuoleman kanssa niin sanotusti tulla sinuiksi, sun mielestä?

Anna Liisa:

Kyllä kuoleman kanssa voi tulla sinuiksi. Ja tota noin, käsitellä sitä jo elämän aikana. Ja sillä tavalla käsitellä myös niitä pelkoja pois, jotka liittyy kuolemaan. Yks keskeinen pelko on se, että kun kukaan tiedä, mitä kuoleman jälkeen tulee, mitä siellä on. Meillä on erilaisia uskomuksia, uskontoja, kulttuureja, ja jokainen voi ajatella sitten vielä yksilöllisesti omalla tavallaan, että mitä kuoleman jälkeen kellekin sitten tapahtuu. Ja tota, sen mysteerin tasapainottaminen, sen oman minän kanssa ja sen ajatusmaailman kanssa, on tosi tärkeetä. Ja sitten tällaset kuolemaa edeltävät järjestelyt, kun tehty – en puhu pelkästään taloudellisesta testamentista. Et kun me haastateltiin ikääntyneitä ihmisiä nyt koronakuolemista, niin siinäkin huomias tästä haastatteluprosessista, että myöskään vanhemmat ihmiset ei uskalla puhua kuolemasta. Vaikka kuolema on jo, jos se ikäjärjestyksessä tapahtuu, niin hyvinkin lähellä. Mutta heille oli vaikee puhua siitä, että onko he järjestäny kuolemaan liittyviä asioita mitenkään, mutta sen sijaan taloudelliset asiat aika usein

mainittiin, että ne on järjestetty. Että kyllä kuolemaa voi jollakin lailla rationaalisesti järjestellä etukäteen. Ja tiedän nuoria, jotka on hyvinkin tota noin, vaikka saattohoidossa olevat, tehny hautaustestamenttia ja päättäny sen, että ketkä ystävät kutsutaan ja ketkä kantaa, tai uurnataanko vai arkku haudataanko, ja minkälaista musiikkia heidän hautajaisissa tulee soittaa ja niin edelleen. Että sillä tavalla voi käsitellä sitä omaa, lähestyvää kuolemaa ihan koska tahansa.

Aino:

Joo, eli monella tavalla sitä voi jotenkin käsitellä ja työstää, ja kannattaa tehdä niin. Öm, kiitos näistä. Tänään keskustelimme Radio Moreenissa kuolemasuhteesta. Mä oon Aino Mustonen ja kanssani keskustelemassa oli yliopistonlehtori Anna Liisa Aho. Kiitos keskustelusta.

Anna Liisa:

Kiitos.